

PSYKOLOGIAN KOE 18.9.2017 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Psykologian kokeessa arvioinnin keskeisenä perusteena on vastauksen ankkuroiminen empiiriseen, tutkimuspohjaiseen tietoon ja keskeisiin psykologian teorioihin. Ihmisen kehitystä, tiedonkäsittelyä, psyykkistä hyvinvointia ja persoonallisuutta tutkitaan psykologiassa useasta toisistaan täydentävästä näkökulmasta, kuten biologisesta, kognitiivisesta tai sosiokulttuurisesta. Kokelaan tulisi osata luontevasti hyödyntää eri näkökulmista tuotettua tieteellistä tietoa psyykkisten ilmiöiden ja prosessien erittelyssä.

Psykologian kokeessa arvioidaan kokelaiden valmiutta ymmärtää psykologisen tiedon luonnetta ja tiedonmuodostusta, mukaan lukien tutkimusten luotettavuuden ja pätevyyden arviointia. Tehtävä voi edellyttää ajankohtaisten psykologian tutkimustulosten arviointia tai tutkimussuunnitelman laatimista.

Psykologian tehtäviin liittyy psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Useassa tehtävässä on myös ainerajat ylittäviä mahdollisuuksia. Osa tehtävistä sisältää joko kirjallista aineistoa tai videoaineistoa, joka tulee yhdistää tehtävänannon mukaisesti psykologiseen tietoon.

Sähköisessä kokeessa tehtävät jakautuvat kolmeen osaan: I perustehtävät (esim. määrittele, kuvaile, selitä), II soveltavat tehtävät ja III kehittävytehtävät (esim. pohdi, vertaile, arvioi, suunnittele). Hyvän vastauksen kriteerit poikkeavat toisistaan osissa I, II ja III. Osan I tehtävissä kokelaalta edellytetään pääosin tiedollista osaamista, mutta osien II ja III tehtävät vaativat jo enemmän tiedonkäsittelyä. Psykologisen tiedon soveltamista vaaditaan sekä osassa II että III, mutta osassa III painotetaan erityisesti tiedon kehittelyä, jolloin vastaus voi sisältää oivaltavia tarkastelutapoja ja selitystapojen arviointia.

Keskeisenä arvioinnin kohteena on se, kuinka syvällisesti kokelas ymmärtää psykologista tietoa, kuinka hän osaa soveltaa sitä ja missä määrin hän pystyy tarkastelemaan sitä kriittisesti. Pelkkä oppimateriaalin sisältöjen toistaminen ei mahdollista parhaisiin arvosanoihin pääsemistä. Osa tehtävistä edellyttää valmiutta analysoida ajankohtaisia tapahtumia ja ilmiöitä psykologisen tiedon varassa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyyden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Kokelaan tulisi vastata kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. Esitetyt asiat ja väitteet tulisi perustella vastauksessa selkeästi. Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi huomiota siihen, kuinka jäsentynyt ja johdonmukainen kokonaisuus vastaus on.

Osa I

1. Hermoimpulssin selittäminen (20 p.)

Hyvässä vastauksessa osataan selittää etenkin hermosolun toiminnan sähköinen perusta, mutta mahdollisesti myös sen kemiallinen puoli. Hermosolun sisällä viesti kulkee sähköisesti. Hermosolun solukalvon ulko- ja sisäpuolella on ioneita (sähköisesti varautuneita hiukkasia). Lepotilassa solukalvolla sijaitsevat ionipumput pumppaavat natriumioneita solun ulkopuolelle ja kaliumioneita solun sisäpuolelle. Tämän vuoksi ionien pitoisuudet ovat erilaisia solukalvon ulko- ja sisäpuolella ja näin solukalvon ulko- ja sisäpuolen välillä vallitsee lepojännite, jolloin hermosolun sisäpuolella on negatiivisempi varaus kuin sen ulkopuolella. Solukalvolla on myös ionikanavia, jotka tavallisesti ovat kiinni eivätkä päästä ioneita solukalvon puolelta toiselle.

Hermosolun sooman lepojännite vaihtelee soluun kytkeytyneiden muiden solujen toiminnan mukaan. Kun lepojännite pienenee riittävästi, ylittyy hermosolun laukeamiskynnys ja tavallisesti kiinni olevat ionikanavat aukeavat sooman ja aksonin liitoskohdassa. Natriumionit pääsevät tällöin sisälle soluun ja kaliumionit ulos, jolloin hermosolun sisäpuolella on positiivisempi varaus kuin sen ulkopuolella. Tämä vaikuttaa myös aksonin viereisiin osiin, jolloin aksonin ionikanavat aukeavat ja hermoimpulssi (toimintajännite) etenee pitkin aksonin solukalvoa. Hermoimpulssi voi kulkea vain yhteen suuntaan, ja myeliinituppi nopeuttaa huomattavasti hermoimpulssin kulkua, kun impulssi hyppii kuroumasta toiseen. Hermoimpulssin jälkeen ionikanavat ja ionipumppu palauttavat solun lepotilaan. Viesti hermosolun sisällä kulkee siis sähköisesti.

9–11 p. Kokelas osaa kuvata oikein hermosolun sisällä tapahtuvaa sähköistä tiedon kulkua.

15–17 p. Kokelas osaa kuvata täsmällisesti hermosolun sisällä tapahtuvaa tiedonkulkua, esimerkiksi myeliinitupen tiedonkulkua nopeuttavaa roolia tai viestin kulun yksisuuntaisuutta, ja hän voi verrata sitä hermosolujen väliseen kemialliseen tiedonvälitykseen.

2. Pelon kognitiivisen ja fysiologisen ulottuvuuden selittäminen (20 p.)

Hyvässä vastauksessa pelko osataan määritellä yksilön mielensisäisen kokemuksen ja siihen liittyvien kognitiivisten tulkintojen ja päätelmien sekä biologisten mekanismien kautta. Pelko määritellään perustunteeksi, jonka esiin nousemiseen vaikuttavat niin evolutionaariset (esim. käärmeiden pelko) kuin yksilön omaan kehityshistoriaan ja kulttuuriin liittyvät tekijät. Pelon kognitiivista puolta voidaan käsitellä viittaamalla esimerkiksi Schachter–Singerin tunneteorioihin ja pelon kognitiiviseen primääri- ja sekundaariarvioon, jossa pelon tunteen syntyminen edellyttää tilanteen arviointia pelottavaksi. Pelon fysiologinen määrittely vaatii ymmärrystä pelon neuraalisesta perustasta sekä sen yhteydestä mm. autonomisen hermoston (erityisesti sympaattisen hermoston) toimintaan. Vastauksessa tuodaan esiin limbisen järjestelmän ja erityisesti mantelimumakkeen merkitys pelon synnyssä. Kokelas kuvaa pelon neuraaliseksi perustaksi sekä nopean reitin aistitiedosta mantelimumakkeeseen ja sieltä aivorungon kautta kehon toiminnan muutoksiin että hitaamman reitin, jossa aistitieto siirtyy ensin tilanteen arvioon ja vasta sen kautta mantelimumakkeeseen. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan viitata erilaisiin tunneteorioihin, jotka liittävät fysiologiset reaktiot pelon tunteeseen (esim. James–Lange, Cannon–Bard).

9–11 p. Vastauksessa esitetään joitain oikeaan osuvia, vaikkakin puutteellisia, kognitiivisia ja fysiologisia selityksiä pelon tunteelle.

15–17 p. Vastauksessa esitetään pelon tunteesta täsmällisiä kognitiivisia ja fysiologisia selityksiä ja teorioita.

3. Jälkiformaalin ajattelun määrittely (20 p.)

Hyvässä vastauksessa jälkiformaalia ajattelua kuvataan täsmällisesti ja analyttisesti ja se osataan liittää jatkumoksi Piaget'n esittämille ajattelun kehitysvaiheille. Hyvässä vastauksessa esitellään jälkiformaalin ajattelun tunnuspiirteitä monipuolisesti. Vastauksessa käy ilmi myös se, että kaikki ihmiset eivät saavuta postformaalin ajattelun vaihetta ja että koulutuksella ja kasvatuksella on tässä suhteessa keskeinen merkitys. Jälkiformaalin ajattelun kehitystä tukee ympäristö ja kulttuuri, jossa rohkaistaan uusien ideoiden ja näkökulmien tuottamiseen. Vastauksessa esitetään kaksi oikeaan osuvaa esimerkkiä jälkiformaalista ajattelusta. Ne voivat liittyä esimerkiksi ongelmakohtien löytämiseen ja tunnistamiseen, erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen löytämiseen, kykyyn tarkastella asioita eri näkökulmista, taitoon arvioida kriittisesti erilaisia näkökulmia ja tuottaa kompromissiratkaisuja sekä oman toiminnan reflektiiviseen arviointiin. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan viitata esimerkiksi koulutuksen merkitykseen jälkiformaalin ajattelun kehityksessä. Vastauksen arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokonaisuuteen, siihen kuinka oikeaan asianmukainen määritelmä esitetään ja kuinka osuvia siihen ankkuroituneet esimerkit ovat.

3.1.

4–5 p. Vastauksessa määritellään jälkiformaalin ajattelun käsite ja liitetään se Piaget'n ajatteluun.

7–8 p. Vastauksessa esitetään täsmällinen jälkiformaalinen ajattelun määritelmä. Jälkiformaalinen ajattelun käsite ankkuroidaan selkeästi Piaget'n kognitiivisen kehityksen teoriaan. Jälkiformaalista ajattelua tarkastellaan osana ajattelun kehitystä.

3.2.

4–5 p. Vastaukseen sisältyy kaksi oikean suuntaista esimerkkiä jälkiformaalista ajattelusta. Niitä ei kuitenkaan perustella tai liitetä jälkiformaalisen ajattelun teoriaan.

7–8 p. Vastauksessa esitetään kaksi osuvaa esimerkkiä jälkiformaalista ajattelusta. Esimerkkejä perustellaan suhteessa jälkiformaalisen ajattelun tunnuspiirteisiin.

Osa II

4. Tutkimusmenetelmän analyysi (20 p.)

Hyvässä vastauksessa valittu tieteellinen tutkimus ja siinä käytetty tutkimusmenetelmä kuvataan selkeästi. Käsitellyn tutkimuksen ote voi olla esimerkiksi kokeellinen, mutta tiedonhankintamenetelmänä käytetään vaikkapa havainnointia. Tutkimusmenetelmää analysoidaan suhteessa valitun tutkimuksen tavoitteisiin. Vastauksessa annetaan olennaista tietoa esimerkiksi ko. tutkimuksessa käytetystä tutkimusasetelmasta, muuttujien operationalisoinnista, tutkimusaineiston hankinnasta ja analyysistä. Hyvässä vastauksessa on myös arviointia tutkimusmenetelmän vahvuuksista ja rajoituksista suhteessa tutkimuksen tarkoitukseen ja kohteeseen.

9–11 p. Kokelas valitsee yhden tutkimuksen ja tarkastelee oikeansuuntaisesti siinä käytettyä menetelmää. Vastauksessa nimetään tutkimusmenetelmä, mutta sen soveltamista tai tiedonhankintatapoja kuvataan vain yleisellä tasolla. Menetelmän kuvaus saattaa olla myös osittain virheellinen. Vastauksessa saatetaan myös keskittyä tutkimuksen ja sen tulosten yleiseen kuvaukseen. Tutkimusmenetelmän käyttöä selitetään ja analysoidaan vain vähän, eikä vastaukseen liity menetelmän arviointia.

15–17 p. Valitussa tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmä kuvataan selkeästi ja siinä käytettyä menetelmää analysoidaan täsmällisesti ja syvällisesti. Tarkastelu kohdistuu nimenomaan tutkimusmenetelmään liittyviin kysymyksiin. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan eritellä kyseisen menetelmän vahvuuksia ja heikkouksia suhteessa valittuun tutkimukseen. Väitteiden perustelut ovat vakuuttavia.

5. Mielenterveyden häiriön tunnistaminen ja hoito (20 p.)

Hyvässä vastauksessa valitut kaksi mielenterveyden häiriötä nimetään oikein. Vastauksessa selitetään oikein ja täsmällisesti kyseisten häiriöiden luonne käyttäen sekä annettuja esimerkkejä että psykologista tietoa. Vastaukseen sisältyy selkeä ja konkreettinen kuvaus häiriön hoidosta ja siinä esiintyvistä haasteista. Kuvaus ankkuroituu monipuoliseen psykologiseen tietoon. Hyvässä vastauksessa mielenterveyden hoidon käsittely kytketään monipuoliseen ja syvälliseen psykologiseen tietoon ko. mielenterveyden häiriöistä suhteessa niiden alkupe-

rään, vakavuuteen ja luonteeseen. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan käsitellä häiriöiden hoitoon liittyviä haasteita.

5.1.

Tekstissä kuvataan masennusta. Masennuksesta kärsivän ihmisen mieliala on yleensä jatkuvasti alakuloinen, ja hänen kykynsä tuntee kiinnostusta tai mielihyvää on kadonnut. Unen saaminen voi olla vaikeaa, tai uni saattaa olla katkonaista ja väsymys päivittäistä. Päätöksenteko ja keskittyminen on usein vaikeaa. Masentuneen ihmisen kuva omasta itsestä on yleensä negatiivinen, ja hänen itsetuntonsa on heikentynyt. Vaikeassa masennuksessa voi esiintyä psykoottisia oireina harhaluuloja tai aistiharhoja. Osalla masennuksesta kärsivistä on itsetuhoisia ajatuksia, ja vaarana on, että ajatukset etenevät teoiksi. Masennuksen akuutissa vaiheessa tehokkaita hoitomuotoja ovat masennuslääkkeet ja vaikuttaviksi osoitetut terapiat. Tehokkainta hoito on silloin, kun näitä käytetään yhtä aikaa. Hoitomuodon valintaan vaikuttavat sekä masennuksen vaikeus että hoidon saatavuus. Oireiden palaamisen vaara on suuri, jos hoito lopetetaan heti oireiden hävittyä.

5.2.

Tekstissä kuvataan anoreksiaa. Yleensä syömishäiriöinen ei puhu ongelmastaan itse, vaan pyrkii pikemminkin salaamaan sen. Jos siis herää pienikin epäily asiasta, sitä tulee kysyä suoraan. Tässä sairastuneen lähipiiri – perhe, läheiset, opettajat, urheiluvalmentajat, kouluterveydenhuolto – on avainasemassa. Ennuste on sitä parempi, mitä aikaisemmassa vaiheessa syömishäiriö huomataan, siihen puututaan ja potilas ohjataan hoitoon. Ensiarvoisen tärkeää on potilaan oma halu parantua ja muuttaa käyttäytymistapojaan. Hoitoon tulee sisältyä tiedollista ohjausta. Perheen ja läheisten mukana olo hoidossa on tärkeää. Lievät syömiseen liittyvät häiriöt voivat korjaantua jo muutaman neuvonta- ja seurantakäynnin aikana. Käynneillä keskustellaan tilanteesta ja riskeistä sekä ohjataan terveelliseen, monipuoliseen ja säännölliseen syömiseen. Osalle potilaista itsehoito voi olla riittävä hoitomuoto. Laihuushäiriö on usein pitkäaikainen (kestää keskimäärin 6 vuotta) ja kulultaan aaltoileva. 50–70 prosenttia toipuu täysin, 20–30 prosentilla oireilu jatkuu, ja 10–20 prosentilla sairaus kroonistuu.

5.3.

Tekstissä kuvataan pakko-oireita. Pakko-oireiselle häiriölle ("pakkoneuroosi") on ominaista pakkoajatukset tai pakkotoiminnot. Pakkoajatukset ovat toistuvia mieleen tunkeutuvia epämiellyttäviä tai ahdistavia ajatuksia tai mielikuvia, jotka eivät liity vain liialliseen arkielämän asioista huolehtimiseen. Ihminen voi yrittää hallita ahdistustaan näiden oireiden avulla. Pakkotoiminnot ovat luonteeltaan toistuvaa käytöstä (esim. käsien pesu, esineiden järjestely, lukitsemisen tarkastaminen) tai mielessä tapahtuvaa toimintaa (esim. rukoilu, laskeminen, sanojen hiljainen toistelu). Pakkotoimintojen päämääränä ei ole mielihyvän tuottaminen, vaan pakkoajatusten tuottaman ahdistuksen lievittäminen tai jonkin pelottavan tapahtuman estäminen. Pakko-oireisesta häiriöstä kärsivän kannattaa aina käännyä psykiatrin tai psykologin puoleen, koska oireita voi merkittävästi lievittää erityisesti kognitiivisella psykoterapialla ja käyttäytymisterapialla sekä lääkkeillä. Oireiden hallinnassa hyödynnetään erityisesti käyttäytymisterapeuttisia keinoja katkaista pakkoajatukset ja korvata hankalat pakkotoiminnot rakentavammilla tavoilla. Tilanteen mukaan jotkut pakko-oireista kärsivät saattavat hyötyä myös muista psykoterapioista tai pariterapiasta. Vaikka lääkkeet eivät parannakaan pakko-oireista häiriötä, voivat lääkkeet lievittää hyvinkin merkittävästi häiriön oireita.

Kummankin mielenterveyden häiriön tunnistaminen ja hoidon kuvaaminen arvioidaan erikseen (korkeintaan 10 + 10 p.) seuraavasti:

Häiriö (0–2 p.)

2 p. Mielenterveyden häiriö on tunnistettu ja selitetty oikein.

Hoito (0–8 p.)

3–4 p. Vastauksessa esitetään joitakin oikeansuuntaisia ajatuksia tekstissä kuvatun häiriön hoidosta, mutta kuvaus on ylimalkainen ja epätäsmällinen.

6–7 p. Vastauksessa tarkastellaan tekstissä kuvatun mielenterveyshäiriön hoitoa nojautuen syvälliseen ja monipuoliseen psykologiseen tietoon. Vastauksessa saatetaan myös pohtia haasteita, joita kyseisen häiriön hoitoon liittyy.

6. Psykologisen tiedon soveltaminen urheiluvalmennukseen (20 p.)

Hyvässä vastauksessa sovelletaan luontevasti psykologista tietoa urheiluvalmennukseen liittyviin ilmiöihin. Vaikka oppikirjoissa ei varsinaisesti käsitellä urheilupsykologiaa, aihepiiri on lähellä liikuntaan ja urheiluharrastuksiin osallistuvien nuorten maailmaa. Aiheen käsittelyyn voidaan soveltaa psykologista tietoa psykologian eri alueilta:

a) kehityspsykologia: urheiluvalmennuksen suhteuttaminen psyykkiseen ja fyysiseen kypsymiseen ja kehitykseen, lähikehityksen vyöhykkeen tuki,

b) kognitiivinen psykologia: kontrolloidut ja automaattiset prosessit, taitojen oppiminen, muistijärjestelmän toiminta ja sen rajoitukset, tiedon prosessoinnin syvyys, sisäiset mallit, mentaaliharjoittelu ja asiantuntijuuden kehitys, unen ja levon merkitys,

c) motivaatio ja persoonallisuus: sisäinen ja ulkoinen motivaatio, suoritusmotivaatio, palautteen merkitys, stressinhallintakeinot, virtauskokemukset, persoonallisuuden ja temperamentin huomioiminen valmennuksessa ja

d) sosiokulttuurinen psykologia: sosiaalinen oppiminen, ryhmädynamiikka, sosiaaliset verkostot.

Ansiokkaaseen vastaukseen on mahdollista päästä ankkuroimalla urheiluvalmennuksen käsittely johonkin valittuun kontekstiin (esimerkiksi yksilö- tai joukkueurheilu) ja käsittelemällä erilaisella taitotasolla olevien valmennettavien ohjausta. Kehittely- ja soveltamistaitoa osoittaa hyvin valittujen esimerkkien ja kokemusten luonteva kytkeminen aiheeseen liittyvään psykologiseen tietoon.

9–11 p. Tämän kategorian vahvempiin vastauksiin sisältyy muutamia osuvia esimerkkejä psykologisen tiedon käytöstä urheiluvalmennuksessa, vaikka niiden käsittely jäisi jossakin suhteessa niukaksi ja puutteelliseksi. Kokelas osaa auttavasti soveltaa psykologista tietoa urheiluvalmennukseen liittyvien ilmiöiden erittelyyn.

15–17 p. Vastauksessa esitetään useita hyvin valittuja esimerkkejä psykologisen tiedon käytöstä urheiluvalmennuksessa ja perustellaan vastausta monipuolisella ja verrattain syvällisellä psykologisella tiedolla. Vaikka konkreettiset sisällöt vaihtelisivat, vastaus osoittaa kokelaan osaavan kehittelevästi soveltaa vastaukseen urheiluvalmennuksen kannalta olennaista psykologista tietoa. Korkeimpiin pisteisiin päästäkseen opiskelijan tulee kytkeä esittämänsä esimerkit psykologisiin tutkimuksiin ja teorioihin ja arvioida käsittelemäänsä tietoa.

Osa III

7. Seksuaali-identiteetin muodostuminen (30 p.)

Hyvässä vastauksessa seksuaali-identiteetti liitetään seksuaalisuuden kehittymiseen ja sitä tarkastellaan seksuaalisen suuntautumisen identiteettinä, johon vaikuttavat psykologiset, kulttuuriset ja biologiset prosessit. Hyvässä vastauksessa seksuaali-identiteetin muodostumisen ajankohta osataan liittää nuoruusvaiheen muihin kehitystapahtumiin. Myös sukupuoli-identiteetin kehittyminen lapsuudessa on pohjana seksuaali-identiteetille. Seksuaali-identiteetin muodostuminen nähdään osana laajempaa nuoruusikään kuuluvaa identiteetin (käsitys omasta itsestä) etsintää ja se ymmärretään vielä kehittyväksi ja myös mahdollisesti pitkään muuttuvaksi. Seksuaali-identiteetin kehitystä voi tarkastella esimerkiksi Marcian teorian kautta. Vastauksessa on mahdollista pohtia myös sitä, mikä merkitys yksilön hyvinvoinnille on sillä, jos yksilö ei koe tulevansa hyväksytyksi. Ansiokkaassa vastauksessa seksuaali-identiteetin kehitystä tarkastellaan monipuolisesti ja syvällisesti psykologisen tiedon varassa ja kehitellään aiheeseen liittyviä näkökulmia kokoavalla tavalla. Vastauksessa käsitellään oivaltavasti seksuaali-identiteetin kehitykseen liittyviä psyykkisiä ja sosiaalisia jännitteitä ja prosesseja.

7–12 p. Vastauksessa seksuaalinen identiteetti on määritelty oikein. Vastauksessa on esitetty joitain näkökulmia, jotka liittyvät seksuaali-identiteetin muodostumiseen nuoruusiässä.

19–24 p. Vastauksessa seksuaali-identiteetin muodostumista nuoruusiässä käsitellään useita näkökulmia. Vastauksessa käytetään suhteellisen laajasti nuoruusikään ja identiteetin kehitykseen liittyviä psykologisia käsitteitä, teorioita tai tutkimuksia. Ansiokkaissa vastauksissa voi olla pohdintaa tekijöistä, jotka saattavat monimutkaistaa seksuaali-identiteetin muodostumista.

8. Terveyskampanjan onnistumisen arviointi (30 p.)

Sokerin syöminen liittyy ihmisen psyykkiseen toimintaan hyvin kokonaisvaltaisesti. Välittäjäaineet ovat olennainen tekijä mielihyvän ja riippuvuuksien taustalla. Makean syöminen aiheuttama mielihyvä on vahva, palkitseva tunne, jonka korvaaminen esimerkiksi liikunnalla vaatii ponnisteluja. On helpompi napsia karkkeja kuin vahvistaa sisäistä motivaatiota liikuntaan. Sokeririippuvuutta on verrattu kofeiiniriippuvuuteen. Biologiset tekijät heikentävät kampanjan onnistumismahdollisuuksia. Makean himo voi myös olla ehdollistuma, joka iskee aina samaan aikaan vuorokaudesta tai tietyssä tilanteessa. Makea liittyy myös opittuihin tilanteisiin, esimerkiksi juhliin, joissa saa syödä kakkua ja karkkeja. Opittujen tapojen muuttaminen on hankalaa, koska taustalla on usein pitkä traditio. Sokerin käyttöön liittyvät kulttuurierot ovat suuria. Sosiaaliset normit edellyttävät ”sokeristen” lastenjuhlien järjestämistä. Vanhemmat kokevat tällaisessa tilanteessa sosiaalista painetta, sillä osallistujilla on vahvat sisäiset mallit siitä, millaisia herkkuja syntymäpäivillä tarjotaan.

Kasvuympäristö vaikuttaa sokerin kulutukseen. Tapa lisätä sokeria ruokiin ja makeisten syömisen malli tulevat usein vanhemmilta ja sisaruksilta. Vanhempien kasvatustavat liittyvät usein lahjontaan, jossa palkkiona on makeisia. Sokerisota koskettaa myös kasvatusmenetelmien muuttamista. Media puolestaan antaa hyvin ristiriitaisen kuvan sokerista. Toisaalta paheksutaan epäterveellistä ravintoa, mutta samanaikaisesti sokerituotteiden mainonta on tehokasta. Taitavasti mainostetut ja houkuttelevasti pakatut makeiset saavat suuntaamaan tarkkaavaisuuden sokerituotteisiin. Yksilön identiteetti ja asenteet vaikuttavat siihen, millaisen mallin mukaan hän aikuisena toimii.

Sokerista saatu tieto ja tiedon prosessoinnin syvyys vaikuttavat sokerin vastaisen sodan onnistumiseen. Sokeri-informaatiota tarkastellaan usein hyvin pinnallisella tasolla. Jos ihmiset saadaan syväprosessoimaan kampanjan viestiä, onnistumisen mahdollisuudet ovat paremmat. Myös tunnettujen henkilöiden kampanjointi edistää onnistumista. Sokerisodassa ei ole otettu huomioon ryhmän vaikutusta yksilöön. Painonhallinnassa on havaittu, että tiiviit ryhmät onnistuvat hyvin yhdessä. Yksilötasolla kampanjan tulokset saattavat olla heikommat.

Asenteiden muutokseen vaikuttavat vahvasti tunteet, jotka sokerisodassa on otettu huomioon. Asioita konkretisoidaan, kuten videolla virvoitusjuomapullon avulla. Kyseessä on jossakin määrin pelottelun käyttö kampanjassa. Sairauksien välttäminen voi olla alussa ulkoinen motiivi, mutta hyvinvoinnin lisääntyessä se muuttuu sisäiseksi motiiviksi vähentää sokerin käyttöä, mikä on kampanjan tavoitteena. Asenteiden muuttaminen yhteiskunnallisten päätäjien tasolla on kaikkein haasteellisinta kampanjassa.

7–12 p. Vastauksessa käsitellään joitakin psykologisia tekijöitä, jotka vahvistavat tai heikentävät kampanjan onnistumismahdollisuuksista. Vastaus ankkuroituu selkeästi psykologiseen tietoon, vaikka aiheen käsittely ei olisi kovin syvällistä tai jäsentynyttä.

19–24 p. Vastauksessa tarkastellaan psykologisen tiedon avulla kokonaisvaltaisesti erilaisia tekijöitä, jotka vahvistavat tai heikentävät kampanjan onnistumismahdollisuuksia. Tarkastelunäkökulmat etenevät pääosin johdonmukaisesti ja väitteitä perustellaan monipuolisella psykologisella tiedolla. Kiitettävissä vastauksissa esiintyy myös tiedon arviointia.

9. Radikalisoitumisen arvioiminen (30 p.)

Hyvässä vastauksessa käytetään psykologista tietoa luontevasti radikalisoitumisen erittelemiseksi. Radikalisoituminen voidaan ymmärtää yksilön uskomusten, maailmankuvan, identiteetin, arvojen ja tavoitteiden nopeaksi muutokseksi, joka johtaa yhteisön ja vallitsevan kulttuurin toimintatapojen voimakkaaseen kyseenalaistamiseen liittyvään ääritoimintaan. Hyvässä vastauksessa aiheen psykologinen analyysi ankkuroidaan tehtäväaineistoon ja mahdollisesti myös ajankohtaiseen tietoon radikalisoitumiseen kytkeytyvistä ilmiöistä. Hyvään vastaukseen voi päästä keskittymällä johonkin tiettyyn radikalisoitumisen muotoon.

Yksilöpsykologiset tekijät: Radikalisoitumiseen yhteydessä olevia psykologisia tekijöitä voisivat olla esimerkiksi ristiriitaiset ja turvattomat kiintymyssuhteet, temperamentti (avoimuus uusille kokemuksille), autoritaarinen persoonallisuus, vääristyneet sisäiset mallit, uudenlaisen identiteetin kehittyminen, erilaiset psyykkiset häiriöt ja ristiriidat sekä minän puolustusmekanismit (lohkominen). Ääriliikkeet vetoavat ihmisen alkeellisimpiin psyykkisiin puolustusmekanismeihin, jotka jakavat maailmaa mustavalkoisen hyvä-paha- tai me-he-akselin mukaisesti.

Sosiaalipsykologiset tekijät: Vaikka yksilön psyykkiset ominaisuudet ja persoonallisuuden piirteet voivat vaikuttaa radikalisoitumiseen, aivan tavallinenkin nuori saattaa ajautua johonkin ääriryhmään sosiaalipsykologisten prosessien välityksellä. Radikalisoitumiseen vaikuttavat ääriryhmään samaistuminen, deindividuaatio ja sosiaalinen oppiminen. Vahvat luottamukseen perustuvat suhteet radikalisoituneisiin vertaisiin voivat johtaa sosiaalisten verkostojen asteittaiseen muuttumiseen tavalla, joka vie yhä syvemmälle radikalisoitumiseen. Kehitykseen saattaa liittyä yksilön identiteetin asteittainen muuttuminen radikalisoitumista tukevalla tavalla.

Yhteiskunnalliset tekijät: Yksilöön ja ryhmään vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä ovat esimerkiksi yhteiskunnallinen syrjäytyminen, jännitteet etnisen tai kulttuurisen vähemmistön ja enemmistön välillä, jaettu kokemus yhteisön ulkopuolelle joutumisesta, näköalattomuus suhteessa tulevaisuuteen tai ääriliikkeitä tukevien ideologioiden vaikutus. Joukkotiedotusvälineiden ja sosiaalisen median vaikutuksesta paikallisen kulttuurin jäsenet saattavat liittyä yhteisöihin ja verkostoihin, joissa muiden maiden ääriliikkeet toimivat, ja saada niiltä sosiaalisen oppimisen välityksellä radikalisoitumista tukevia uskomuksia, arvoja ja malleja. Syrjäytymisen kokemusten jakaminen lähipiirin kanssa voi ruokkia radikalisoitumiseen liittyvää kehitystä. Zimbardon Lucifer-vaikutuksen mukaisesti tilanne ja toimintaympäristö vaikuttavat ryhmien äärimmäistoimintaan. Teot ovat ryhmän ulkopuolella olevien silmin äärimmäisen pahoja, mutta kyseisessä tilanteessa toimivat pitävät tekojaan oikeutettuina.

Ansiokkaassa vastauksessa radikalisoitumista tarkastellaan monimääräytyneenä ja ristiriitaisena ilmiönä. Se ei ole suoraviivaista seurausta psyykkisistä, sosiaalipsykologista tai yhteiskunnallisista tekijöistä, vaan ne ovat monisuuntaisessa ja monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Vaikka kysymys olisi suhteellisen nopeasta muutoksesta, on taustalla kuitenkin monien tekijöiden kasautuvaa vaikutusta ja mahdollisesti joitakin radikalisoitumiseen liittyviä kriittisiä tapahtumia. Ansiokkaassa vastauksessa osataan kehittelevästi soveltaa monitahoista psykologista tietoa radikalisoitumiseen liittyvien tekijöiden pohdintaan. Samalla on mahdollista arvioida, kuinka radikalisoitumista voitaisiin estää vaikuttamalla yksilöön, yhteisöön ja kulttuuriin.

Hyvään vastaukseen voi päästä painottamalla tehtävässä mainittuja näkökulmia eri tavoin. Kukin tehtävässä mainituista näkökulmista (9.1.–9.3.) arvioidaan erikseen seuraavalla tavalla:

9.1.

3–4 p. Vastauksessa esitetään joitakin oikeaan osuvia yksilöpsykologisia tekijöitä, mutta käsittely on ylimalkaista ja kaavamaista. Vastaukseen sisältyvä psykologinen tieto on puutteellista ja rajoittunutta.

6–7 p. Vastauksessa esitetään useita oikeaan osuvia yksilöpsykologisia radikalisoitumiseen liittyviä tekijöitä. Niitä käsitellään verrattain monipuolisesti ja analyttisesti psykologisen tiedon varassa. Osuvat esimerkit ja oivaltava pohdinta tukevat aiheen käsittelyä.

9.2.

3–4 p. Vastauksessa esitetään joitakin oikeaan osuvia sosiaalipsykologisia tekijöitä, mutta käsittely jää pinnalliseksi. Aiheeseen liittyvän sosiaalipsykologisen tiedon hallinta on puutteellista ja sen soveltaminen kaavamaisista.

6–7 p. Vastauksessa esitetään useita oikeaan osuvia sosiaalipsykologisia radikalisoitumiseen liittyviä tekijöitä. Niitä käsitellään monipuolisesti ja analyttisesti oikeaan osuvien esimerkkien ja oivaltavan pohdinnan tuella.

9.3.

3–4 p. Vastauksessa mainitaan joitakin taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä, mutta niiden kytkeminen yksilöiden ja ryhmien toimintaan jää puutteelliseksi tai kaavamaisesti ymmärretyksi.

6–7 p. Vastauksessa tarkastellaan selkeästi ja analyttisesti yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutusta yksilöihin ja ryhmiin. Vastaus osoittaa kokelaan ymmärtävän, etteivät yhteiskunnalliset tekijät suoraan johda radikalisoitumiseen ilman välittäviä psykologisia prosesseja ja mekanismeja. Radikalisoitumiseen liittyviä yhteiskunnallisia tekijöitä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja kehittävästi vuorovaikutus- ja kehitysmekanismeja painottaen.